

A young child with blonde hair, wearing a green t-shirt and light-colored shorts, is climbing a grey rock wall. The child is seen from the back, with their arms raised and hands gripping the rock. The background is a clear blue sky. The text 'Lapsen hyvä elämä 2015' is overlaid on the image in large white font.

Lapsen hyvä elämä 2015

Toimintalinjaus

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

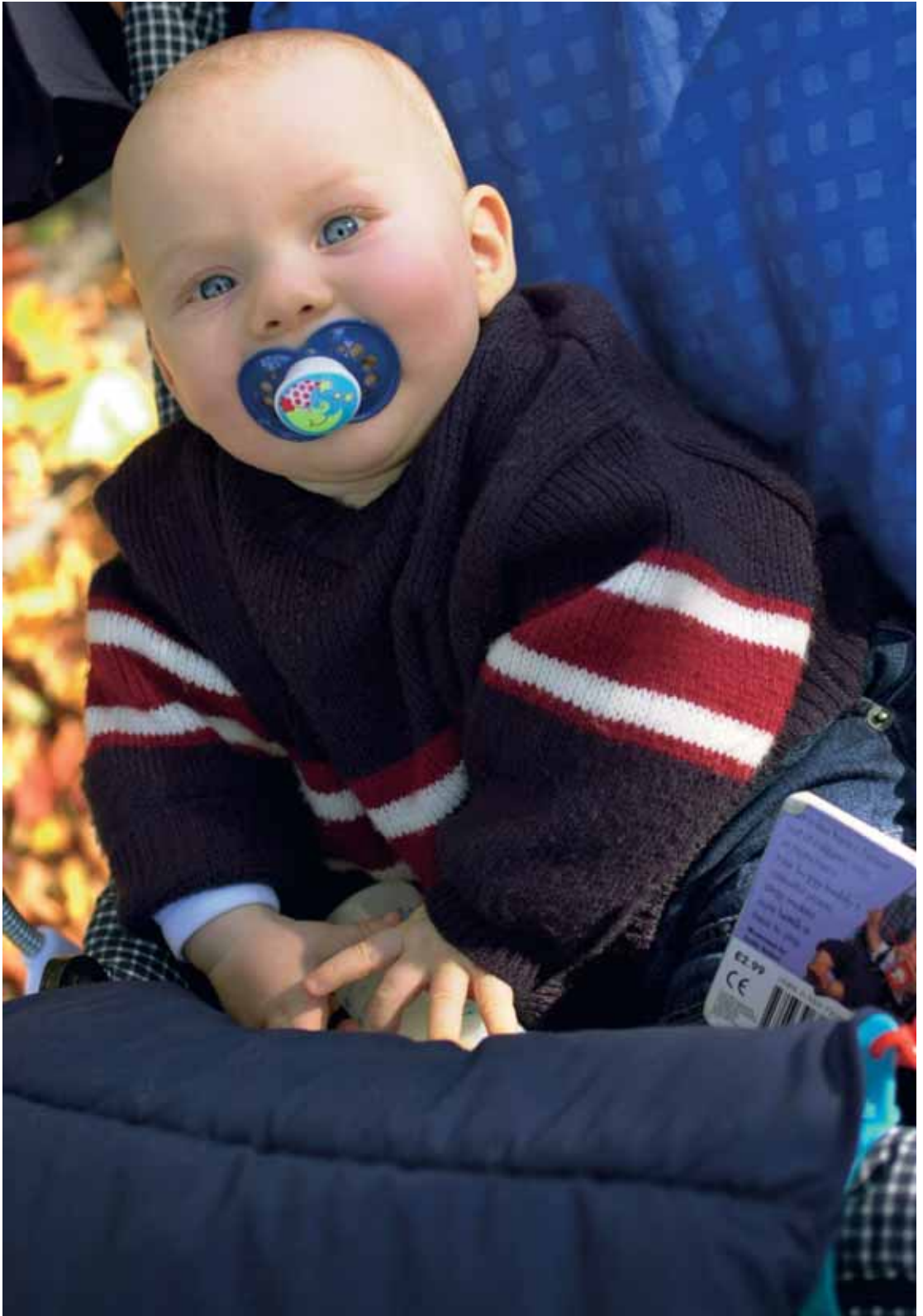

Kuvat www.photobankers.fi

Sisältö

Lapsen hyvä elämä 2015 -toimintalinjaus

Saatesanat	sivu
	5
Lapsi ja perhe	
Johdanto	7
Teesi 1 Median elämäntapamallit vaikuttavat lapsiin ja vanhempiin	13
Teesi 2 Mediaviihde on raastavaa ja tunteetonta	13
Teesi 3 Ylikorostunut kulutsideologia johtaa joidenkin syrjäytymiseen	14
Teesi 4 Elämäntapamurroksessa piilee monien mahdollisuuksien harha	14
Teesi 5 Lapset tarvitsevat ihanteita	15
Hallinto ja palvelut	
Johdanto	17
Teesi 6 Palvelujärjestelmän kehittämisen tulee lähteä lapsen ja perheen tarpeista – ei organisaatioiden	18
Teesi 7 Hyvä palvelujärjestelmä edellyttää riittäviä resursseja	18
Teesi 8 Yhteistyö on elinvoimaisen palvelujärjestelmän ehto	19
Teesi 9 Toimiva palvelujärjestelmä edellyttää osaavaa ja hyvinvoivaa henkilöstöä	20
Yhteiskuntapolitiikka	
Johdanto	23
Teesi 10 Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille	24
Teesi 11 Lapsipolitiikan tulee olla koordinoitua ja sitä tulee arvioida säännöllisesti	25
Teesi 12 Hyvinvointipoliittisilla ohjelmilla yhteinen tavoitteisto lasten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi	26
Teesi 13 Lapsille tulee turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä	26
Teesi 14 Lapsen etu on otettava huomioon myös EU-päätöksenteossa	27
Teesi 15 Lapsen etu tulee turvata väestön ikärakenteen muuttuessa	30
Teesi 16 Valmiuksia varhaiseen puuttumiseen on lisättävä	31
Teesi 17 Maahanmuuttajalasten, monikulttuurisiin perheisiin syntyvien ja vähemmistöjen lasten oikeudet tulee turvata	32
Teesi 18 Alueellinen ja taloudellinen eriarvoistuminen uhkaa lasten hyvinvointia	34
Teesi 19 Mielekäs työ ja tasapainoinen perhe-elämä mahdollistavat lapsiperheiden elämänlaadun ja hyvinvoinnin	35
Teesi 20 Lastensuojelujärjestöjen toimintamahdollisuudet tulee turvata	35
Teesi 21 Lapsen puolesta puhuvien tahojen keskeisten viestien tulee olla samansuuntaisia	36

Saatesanat

Lapsen hyvä elämä 2015 on Lastensuojelun Keskusliiton toimintalinjaus suomalaisen lapsipolitiikkaan ja lasten suojelupolitiikkaan. Linjaukset pohjaavat vahvasti YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, lapsen edun näkökulmaan sekä visioon, jonka mukaan:

”Vuonna 2015 jokaisella Suomessa asuvala lapsella on hyvä ja turvallinen lapsuus, joka takaa hänen tasapainoisen kasvunsa ja kehityksensä hänen omien edellytystensä mukaisesti. Lapsi tulee kuulluksi, ja hän voi osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsen ihmisoikeuksia kunnioitetaan, ja hänen osuutensa yhteiskunnan voimavaroista on turvattu. Lapsen etu on keskeinen periaate kaikissa yhteiskunnallisissa päätöksissä”.

Toimintalinjauksessa lasten suojele on kirjoitettu tarkoituksellisesti erikseen. Muotoiluun tarkoituksena on tehdä ero lastensuojeluun, jolla on tietty, toiminnallinen merkitys.

Jotta vision tavoitteet toteutuisivat, tarvitaan uutta ajattelua, muutoksia ja toimenpiteitä niin yksilö- ja perhetasolla, hallinto- ja palvelujärjestelmässä kuin yhteiskuntapolitiikassakin. Tämän kolmijaon pohjalta muutos- ja kehittämistarpeita on keskusliitossa luodettu ja kartoitettu pyöreän pöydän keskusteluissa ja työverstaissa. Niihin on osallistunut keskusliiton jäsenyhteisöjä, yhteistyökumppaneita ja edustajia yhteiskuntaelämän eri alueilta. Keskusliiton toimisto on valmistellut toimin-

talinjausta ja hallitus on käsitellyt sitä kokouksissaan.

Perusta linjauksille on ollut kansallinen mutta samalla myös vahvasti kansainvälinen. Elämme monikulttuurisessa Suomessa ja globaalissa maailmassa, jossa kansallisen ja kansainvälisen raja on monesti olematon. Yhteiskunnan muutos- ja kehitystarpeita on tarkasteltu aina lapsen näkökulmasta, vaikkakin monet toivottavat kehityslinjat palvelevat toteutuessaan hyvinvointia laajemminkin kuin vain lapsiväestön osalta – unohtaa ei sovi, että lähivuosina lasten määrä Suomessa ja muualla Euroopassa kääntyy laskuun, ja yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa.

Lapsen hyvä elämä 2015 –toimintalinjauksen on tarkoitus palvella keskusliiton jäsenyhteisöjä, yhteistyökumppaneita, kunnallisia sekä valtiollisia vaikuttajia ja muita kiinnostuneita. Lastensuojelun Keskusliitto toivoo, että linjausta käytetään vapaasti hyväksi esim. lapsipolitiikkaa kehitettäessä, lapsi- ja kunnallispoliittisia strategioita laadittaessa ja vaikuttajatoiminnassa ylipäänsä.

Linjaus elää toimintaympäristön muutosten myötä, minkä pohjalta sitä myös päivitetään. Keskusliitto on iloinen kaikista linjauksiin liittyvistä kommentteista ja kehittämishetkeistä (toimisto@lslk.fi, www.lslk.fi).

Helsingissä 30.11.2004

Lastensuojelun Keskusliitto

Lapsi ja perhe

Johdanto

Lapsen turvan ja suojelun perustekijät

Pohjan lasten ja nuorten suotuisalle sekä tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle luovat turvalliset sekä jatkuvat ihmissuhteet. Kaikkein merkityksellisintä lapsen kehityksen kannalta on perheenjäsenten vuorovaikutus ja vanhempien kyky vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. Hyvään lapsuuteen kuuluvat myös perushoiva, lasta aktiivisesti kuuleva, johdonmukainen ja ohjaava kasvatus sekä rajojen asettaminen. Vanhemmuus, joka tarjoaa läsnä olevaa aikuisuutta, emotionaalista lämpöä, virikkeitä, kannustusta, rajojen asettamista ja valvontaa, edistää lapsen hyvinvointia monipuolisesti ja on myös tärkeä suojatekijä silloin, kun lapsen elinympäristöön liittyy riskitekijöitä. Täydellistä vanhemmuutta ei ole olemassa, mutta on monenlaista hyvää vanhemmuutta ja monta hyvää tapaa kasvattaa lasta.

Lapsen turvan ja suojelun tarve on muuttumaton, vaikka lapsi eläisi vanhemmistaan erossa esimerkiksi sijaishuollossa.

Vanhempien mahdollisuudet huolehtia lasten hyvinvoinnista, hoidosta ja kasvatuksesta vaihtelevat. Valtaosa lapsista voi hyvin, mutta pahoinvoivien määrä on huolestuttavan suuri ja viime vuosina lisääntynyt. Yleisimmin vaikeiden, kotikasvatukseen puuttumiseen johtavien tilanteiden taustalla ovat vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat, joihin usein liittyy lapsen hoidon laiminlyöntiä sekä perheristiriitoja ja -väkivaltaa. Lasten pahoinvointi tulee ilmi mm. kouluvaikeuksina, rikollisena käyttäytymisenä ja päihteiden käyttönä sekä psyykkisinä ongelmina.

Vanhempien mahdollisuuksiin huolehtia lapsistaan vaikuttavat monet tekijät kuten työ ja toimeentulo, asuminen, perheen historia – mm. vanhempien omat kokemukset vanhemmuudesta – sosiaalinen integraatio sekä lä-

hihteisön ja yhteiskunnan voimavarat mukaan lukien palvelut laajassa mielessä. Kodin ja perheen lisäksi lapsella on monta muuta kasvu- ja kehitysympäristöä. Perheen ulkopuoliset tekijät määrittelevät yhä enemmän perheiden toimintaa, päivärytmiä ja perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Tärkeitä lapsen oheiskasvattajia ovat myös ystävät ja toverit, viihdekulttuuri ja joukkotiedotus. Kaikki nämä oheiskasvattajat joko tukevat vanhempien kasvatustyötä ja lasten tasapainoista kehitystä tai ovat niiden kanssa ristiriidassa.

Lapsi, perhe ja työ

Keskeinen uhka lasten suotuisalle kasvulle ja kehitykselle ovat perheen toimeentulovaikeudet. Lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt, mikä johtuu suurelta osin työttömyydestä. Erittymisen vaikeassa tilanteessa ovat pitkäaikaisyöttömien perheet sekä yksinhuoltajaperheet. Monissa lapsiperheissä köyhyys on myös yksi mielenterveysongelmien aiheuttaja.

Perhe- ja työelämän yhteensovittamisen ongelmat ovat nykyisin yksi keskeinen perheen-

jäsenten hyvinvointia uhkaava tekijä. Hanka-la työaika, pätkätyöt, stressi, työpaikan ihmissuhteet jne. välittyvät vanhempien hyvinvoinnin – tai sen puutteen – kautta niin parisuhteeseen kuin vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen häiriintyminen voi aiheuttaa kielteisiä muutoksia kasvatuskäytännöissä ja siten lisätä lasten pahoinvointia ja/tai ongelmakäyttäytymistä.

Erytisesti nuorten perheiden elämään kasautuu usein kohtuuttomasti asumiseen, työhön ja toimeentuloon liittyviä ongelmia. Perheenjäsenten yksilöllisten tarpeiden sekä työ- ja perhe-elämän vaatimusten ristipaineessa perhe-elämä näyttää usein jäävän häviölle.

Perheiden hajoaminen, aviolliset ristiriidat, toisen vanhemman lähteminen kodista, lapsen huollon järjestämiseen liittyvät kysymykset, emotionaaliset ja taloudelliset paineet, sopeutuminen äidin tai isän uuteen kumppaniin jne. vaikuttavat voimakkaasti lapsen elämään. Vaikean parisuhteen päättymisen voi olla lapsenkin kannalta helpotus, mutta toisaalta ero voi merkitä suurta menetystä tai horjuttaa va-

kavasti lapsen perusluottamusta läheisten ihmissuhteiden pysyvyyteen ja turvallisuuteen. Yhden vanhemman perheessä lapsesta huolta pitävien aikuisten lapselle antama aika vähenee ja lapsen kanssa asuvan aikuisen vastuu sekä paineet lisääntyvät.

Lasten suojelu vai perheen tukeminen?

Lasten suojelun tärkein periaate on lapsen edun turvaaminen. Se toteutuu parhaiten ja luontevimmin lapselle tärkeiden ihmissuhteiden kautta, ennen muuta perheessä. Vanhemmilla on myös ensisijainen oikeus ja velvollisuus huolehtia lastensa hoidosta ja kasvatuksesta.

Vaikka kotikasvatus on perheen yksityisasiana, yhteiskunnan velvollisuus on yhteiskuntapoliittisin keinoin sekä palveluin luoda sille mahdollisimman suotuisat edellytykset ja tukea vanhempia lasten hoidossa ja kasvatuksessa.

Lasta tulee myös suojella tukemalla ja auttamalla hänen vanhempiaan, heidän kykyään ja mahdollisuuksiaan huolehtia lasten kasvatuksesta. Tuen ja avun tavoitteena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen. Tähän tähtää myös mahdollisimman varhainen puuttuminen lapsen riskitilanteisiin. Puuttumisen ja tuen vaikutukset eivät kuitenkaan ole aina välittömästi havaittavissa.

Tuloksellinen lasten suojelu edellyttää riittävän huomion kiinnittämistä myös vanhempien tarpeisiin. Lasten suojelu ja perheen tukeminen eivät siten ole toisensa poissulkevia tai ajallisesti toinen toistaan seuraavia lähestymistapoja. Joskus niiden yhteensovittaminen ja yhtäaikainen edistäminen on kuitenkin haastavaa, jopa mahdotontakin. Perheyhteys on erityisen tärkeä esimerkiksi kohdattaessa maahanmuuttajaperheitä asiakkaina, ja lapsen edun ja hänen oikeuksiensa puolustaminen vaatii paljon yhteistyötaitoja henkilöstöltä.

Laajasti ottaen kasvatuksen tukeminen ja lasten suojelu koskee kaikkia niitä aikuisia, jotka välittömästi toiminnallaan tai välillisesti

päätöksillään vaikuttavat lasten elämään. On tärkeää, että erityisesti lapsen keskeisten kasvu- ja kehitysympäristöjen – kodin, päivähoiton ja koulun – roolit ja yhteistyö muotoutuvat siten, että kokonaisvastuu lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista toteutuu mahdollisimman luontevasti.

Ennalta ehkäisy ja ongelmakierteen katkaisu

Lapsen hyvinvointia uhkaavat riskit eivät automaattisesti tai yksittäisinä johda lapsen kannalta kielteisiin seurauksiin. Tavallisesti vaikeissa lasten suojelun tarvetta aiheuttavissa tilanteissa kyse on useista toisiinsa liittyvistä, toisiaan vahvistavista tekijöistä sekä pitkäaikaisesta, jopa yli sukupolvien ulottuvasta huono-osaisuudesta ja sosiaalisista ongelmista. Siksi on keskeisen tärkeää suojella lapsia ja perheitä ongelmien kasautumiselta ja syrjäytymiseltä. Tämä edellyttää:

- tuen ja avun antamista riittävän varhaisessa vaiheessa, riittävän intensiivistä, monipuolista ja pitkäjänteistä tukea monisyisissä ja vaikeissa tilanteissa,
- tiivistä yhteistyötä eri palvelujen, ammattilaisten ja muiden toimijoiden sekä ennen kaikkea perheiden kanssa.

Suotuisan kehityksen perusta luodaan jo varhaislapsuudessa. Varhaisen vuorovaikutuksen ja myönteisten kiintymyssuhteiden tukemisella on siten erityinen merkityksensä lasten hyvinvoinnille ja kehitykselle. Lasten suojelu alkaa kuitenkin jo sitäkin aikaisemmin: terveellisen ja turvallisen ympäristön ja terveellisten elämäntapojen merkitys sikiön kehitykselle, geeniteknologian ja diagnosoimien kehitys sekä avusteisten lisääntymismenetelmien käytön yleistymisen nostavat kysymykset lapsen edusta, oikeuksista ja suojelusta ajankohtaisiksi jo ennen lapsen syntymää.

Joskus riittävän varhainen tukeminen on mahdotonta; suomalaisilla palveluilla ei esi-

merkiksi ole ollut mahdollisuuksia vaikuttaa maahanmuuttajaperheiden elämäntilanteeseen. Moni muuttaja on selviytyjä, mutta maahanmuuttoon ja varsinkin pakolaisuuteen liittyy paljon riskitekijöitä, jotka kasvatuksessaan voivat johtaa syrjäytymiskierroksiin. Riskitekijät ovat kuitenkin osin erilaisia kuin valtaväestön perheissä, ja niiden tunnistamiseen tarvitaan tietoa ja erityisosaamista. Perheet tulee saada ajoissa tukijärjestelmien pariin ennen kuin ongelmat kasvavat. Maahanmuuttajaperheet tulee perehdyttää suomalaisen lapsi- ja lastensuojelupolitiikkaan sekä palvelujärjestelmään heti kotouttamisvaiheessa. Näin voidaan mm. välttää vaikeita interventioita.

Perheyhteyden tukeminen lasten ja vanhempien asuessa erillään

Vanhemmat ovat lapsille tärkeitä myös silloin, kun he syystä tai toisesta asuvat erossa lapsistaan. Lasten suojelun tehtävä on tukea jatkuvien ihmissuhteiden ja perheyhteyden säilyttämistä, vahvistamista tai ennalleen palauttamista myös silloin kun vanhemmat asuvat eri osoitteissa kuin lapsi, olipa kyse sijaishuollossa olevasta tai vanhempien yhteiselämän kariutumisen johdosta toisesta vanhemmasta eroon joutuneesta lapsesta. Perheyhteyden tukeminen ei kuitenkaan saa vaarantaa sijais- huollossa olevan lapsen kiintymyssuhteiden muodostumista.

Tärkeitä tavoitteita ovat mm.:

- lapsen kiintymyssuhteiden turvaaminen,
- lapsesta erossa asuvien vanhempien osallisuuden vahvistaminen ja tukeminen lapsen elämässä, hoidossa ja kasvatuksessa,
- edellytysten luominen kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen palaamiselle perheeseensä,
- uusperheiden tukeminen luontevan vanhempi-lapsisuhteen rakentamisessa,
- ydinperheen ulkopuolella asuvan lapsen biologisen vanhemman ja perheessä asuvan uuden vanhemman suhteen rakentaminen.

Perhekeskeisyys ja vanhempien tarpeiden huomioon ottaminen ei saa merkitä lapsinäkökulman hämärtymistä ja lapsen äänen vaimentamista aikuiskeskeisyyden alle. Perhekeskeisyys ei myöskään merkitse lapsen huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen välttelemistä silloin, kun se on lapsen edun mukaista eikä lapsen palauttamista perheeseen silloin, kun palauttaminen vaarantaa hänen turvallisuutensa, hyvinvointinsa ja kehityksensä sekä hoidon jatkuvuuden. Lapsi yksilöllisine ominaisuuksineen ja yksilöllisine tarpeineen on kaiken lasten suojelun peruslähtökohta.

Eroperheen lapset

Arviolta 30 000 lasta joutuu Suomessa vuosittain kokemaan vanhempiensa eron. Vanhempien ero uhkaa lapsen normaalia kehitystä erityisesti silloin, jos vanhempien välit jäävät pysyvästi riitaisiksi eron jälkeen ja jommankumman vanhemman tai molempien vanhempien sitoutuminen lapseen heikkenee.

Erovanhempien keskinäinen luottamus ja toisen vanhemmuuden arvostaminen antavat parhaan pohjan lapsen edun mukaiselle yhteistoimintavanhemmuudelle. Erosta selviäminen on kuitenkin aina pitkä prosessi eroajille, ja se vaatii puolisoilta aktiivista erotyöskentelyä. Oman elämäntilanteen ja eron herättämien tunteiden käsitteleminen sitoo vanhemman voimavaroja niin, että lapsen tarpeet ja tunteet jäävät helposti liian vähälle huomiolle. Parisuhteen keskeneräiset tai jumiutuneet asiat puolestaan haittaavat yhteistoimintaa lapsen asioissa tai jopa kokonaan estävät sen.

Useimmat parit hyötyisivät erotilanteesta ulkopuolisesta tuesta ja avusta. Yhteiskunnan apu tässä tilanteessa on nykyisellään lähinnä juridis-käytännöllistä neuvontaa huolto- ja tapamissopimusten laadinnassa. Psykkisen tuen ja palveluiden riittämättömyys johtaa siihen, etteivät vanhemmat useinkaan pysty käytännössä toteuttamaan lapsen edun ja lapsenhuoltolain hengen mukaista yhteistoimintaa ja yhteishuoltoa.

Lasten ja aikuisten eroryhmistä on saatu erittäin hyviä kokemuksia. Ammatillisesti ohjattu vertaistukitoiminta on syytä liittää kiinteäksi osaksi yhteiskunnan koordinoimaa eroperheiden auttamista ja palvelutarjontaa.

Lapsen tukemisen, auttamisen ja kuulemisen menetelmiä tulee kehittää erityisesti niihin tilanteisiin, joissa lapsi joutuu elämään huoltoriidan keskellä. Huolto- ja tapaamiskiistojen ennaltaehkäiseminen, varhainen tunnistaminen ja katkaiseminen on tärkeä ja kiireellinen tutkimuksellinen ja koulutuksellinen haaste ja edellyttää myös nykyisten palveluiden ja työskentelytapojen kriittistä tarkastelua ja kehittämistä. Tähän tarvitaan paitsi kuntien ja eri ministeriöiden myös kolmannen sektorin ja tutkimuslaitosten yhteistoimintaa ja resursointia.

Lapsi menettää vanhempiensa erossa edelleen liian usein osittain tai kokonaan toisen vanhempansa. Vanhemman huolenpidon jatkuminen eron jälkeen silloin, kun vanhempi asuu erillään lapsesta on kuitenkin tärkeää lapsen kaikinpuolisen hyvinvoinnin, kehityksen ja turvallisuuden kannalta. Nykyisen perhepoliittisen ajattelun taustalla olevia perhekasityksiä tulisi tarkistaa niin, että lapsestaan

erillään asuva vanhempi katsottaisiin kuuluvaksi lapsen perheeseen, jolloin hänellä olisi myös oikeus perhepoliittisiin tukiin. Tapaajavanhempi tulisi mm. hyväksyä asumistukeen oikeutetuksi niin, että vanhemman puutteelliset asumisolot eivät enää voisi olla esteenä lapsen ja vanhemman runsaalle ja arkipäiväntasoiselle yhdessäololle.

Eroperheelle tarkoitettujen palveluiden ja palvelukokonaisuuksien rakentaminen ja yhteisistä laatutekijöistä sopiminen ovat tärkeitä kehittämisaalueita ja niiden resursointi tulisi pystyä varmistamaan myös nykyisissä oloissa. Julkisen ja kolmannen sektorin palveluiden kumppanuus tarjoaa eroperheiden auttamisessa lupaavan mahdollisuuden sosiaalisen yleisten toiminta- ja kehittämisresurssien niukentuessa.

Eroryhmä- ja tukihenkilötoiminnan ohella lasten tapaamispaikkatoiminta on esimerkiksi palvelusta, jonka tuottaminen erityisen hyvin soveltuu järjestöille. Tapaamispaikkoja ei ole tarpeeseen nähden riittävästi tarjolla. Ongelmana on, että esimerkiksi päätöksiä valvotuista tapaamisista tehdään käräjäoikeuksissa varmistamatta ensin, onko ko. palvelua edes

tarjolla lapsen kotikunnassa. Tapaamispaikka- palveluiden saatavuutta tuleekin parantaa samalla kun kehitetään toiminnalle yhteistä laatu- kriteeristöä ja varmistetaan toiminnan lap- sen edun mukaisuus kaikissa tilanteissa.

Huoltoriidat ovat erityisen vahingollisia lapselle, joten niiden ennaltaehkäisemiseen ja mahdollisimman nopeaan puuttumiseen tulisi kehittää uusia menetelmiä. Eroperheen psyko- sosiaalisille palveluille tulee voida antaa aika- takuu. Samalla olisi kuitenkin syytä selvittää, tuleeko myös vanhemmille asettaa aikaraja lapsen asioista sopimiseksi. Aikarajan umpeu- duttua viranomaiset voisivat nykyistä tehok- kaammin puuttua lapsen tilanteeseen. Myös sitä lain suoma mahdollisuutta, että käräjäoi- keus nimeää lapselle oman edusmiehen, tulee kehittää ja käyttää nykyistä enemmän huolto- riidoissa.

Tärkeitä tavoitteita:

- lasten ja aikuisten eroryhmät sekä ohjat- tu vertaistuki tulee saada osaksi yhteiskun- nan palvelujärjestelmää,
- lapsen tukemis- ja kuulemismenetelmiä on kehitettävä ja niitä on opetettava eri alo- jen ammattilaisten perus- ja jatkokoulutuk- sessa,
- lapsen asemaa huolto- ja tapaamisriidois- sa tulee selvittää tutkimuksin,
- nykyisiä palveluja ja työskentelytapo- ja tulee arvioida kriittisesti ja kehittää nii- tä arvioinnin ja tutkimuksen pohjalta sekä varmistaa palvelujen saatavuus,
- lapsen edun tulee toteutua myös valvo- tuissa tapaamisissa ja tiloja tällaisille tapaa- misille tulee olla tarvetta vastaavasti,
- ristiriitaisissa erotilanteissa sekä huolto- ja tapaamisriidoissa lapselle tulee määrätä edunvalvoja, joka huolehtii lapsen asiasta ko. tilanteissa,
- nykyisiä, perhepoliittisen ajattelun taut- talla olevia perhekäsityksiä tulee uudel- leenarvioida.

Lapsi, perhe ja läheisverkosto

Sosiaalinen integraatio läheisverkoston kautta on tärkeä hyvinvointitekijä, sosiaalinen eris- täytyminen taas riskitekijä. Lastensa hoidon laiminlyövät perheet ovat usein sosiaalisesti eristäytyneitä. Sosiaalisella tukiverkostolla ja jatkuvilla, kodin ulkopuolisilla aikuissuhteilla on tärkeä rooli erityisesti epäsuotuisissa per- heoloissa elävän lapsen kehitykselle. Virallis- ten järjestelmien tuki on tehokkainta silloin, kun se mahdollistaa omaehtoisen avun anta- misen läheisverkostolle ja avun vastaanotta- misen perheelle.

Lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistä- miseksi sekä haavoittavissa olosuhteissa elä- vien lasten tukemiseksi ja suojelemiseksi tu- lee edistää läheisverkoston, sekä sukulaisten että muiden lapselle tärkeiden aikuisten, voi- mavarojen saamista lapsen ja perheen tueksi nykyistä laajemmin ja suunnitelmallisemmin.

Joiltakin perheiltä sukulaiset ja sosiaaliset verkostot puuttuvat lähes kokonaan – esimer- kiksi maahanmuuttajaperheet saattavat elää hyvin eristäytyneinä ympäristöstään. Sosiaa- listen kontaktien korvaaminen palveluilla on haastava tehtävä. Tästä huolimatta olemassa olevien kontaktien kartoittaminen läheisver- kostoksi voi olla tuloksellista näissäkin per- heissä.

Läheisneuvonpidon ja sen eri sovellutus- ten kehittäminen ja käyttöön otto tarjoaa uu- sia mahdollisuuksia lasten ja perheiden tuke- miseen, perheiden omavastuun – lapsen elä- mään liittyvän – päätöksenteon lisäämiseen sekä perheiden ja viranomaisten uudentyyppi- sen yhteistyökulttuurin muotoutumiseen.

- Läheisneuvonpito ja sen eri sovellukset tarjoavat uuden mahdollisuuden lasten ja perheiden tukemiseen,
- läheisverkostot on kartoitettava myös maahanmuuttajaperheissä. Niiden puuttu- essa verkostot on korvattava yhteiskunnan palveluin.

Median elämäntapamallit vaikuttavat lapsiin ja vanhempiin

Yksittäisillä perheillä tai vanhemmilla ei ole mahdollisuuksia eristää lapsia ympäröivän yhteiskunnan vaikutuksilta.

Raaistava tai alatyylinen mediaviihde on samanaikaisesti sekä lasten ulottuvilla että lasten vanhempien kontrollin ulottumattomissa. Tällainen viihde on lisääntynyt kaiken tyyppisessä mediassa.

Jo 1980-luvulla keskusteltiin aikuisuuden ja lapsuuden maailman rajojen katoamisesta TV:n vaikutuksesta. Tuolloin arvioitiin aikuisten maailman tulevan TV:n kautta lasten ulottuville liian aikaisin. Sähköisen viestinnän kehitys on ollut huimaa ja internetin myötä aikuisten maailma on yhä helpommin osa lastenkin maailmaa. Monista positiivisista ja kehittäivistä puolistaan huolimatta internet on myös uhka lapsen hyvälle elämälle. Se tuo nopeasti ja helposti lasten ulottuville heille sopimatonta aineistoa ja mahdollistaa esimerkiksi pedofiilien kontaktit lapsiin aiempaa helpommin.

Kehitys ei koske pelkästään mediaviihdetä. Myös asiaohjelmat, kuten uutiset, valitsevat aiheita usein sen mukaan, onko saatavilla näyttäviä kuvia esim. sodista tai onnettomuuksista. Karkea ja alatyylinen kielenkäyttö mediassa on aiempaa yleisempää kaupallistumisen myötä. Median sivistysroolia uhkaa viihteellisyys.

Millaisia haasteita tämä asettaa?

- Aikuisuus ja lapsuus tulee kyetä erottamaan kulttuurisesti nykyistä selvemmin,
- julkisessa tiedonvälityksessä tulee laajentaa lapsille rauhoitettuja reviierejä mm. kaikkien lapsille sopimattomien ohjelmien esitysaikoja myöhentämällä,
- lapsille tulee taata oikeus oppia medialukutaitoa,
- lapsille tulee taata oikeus laadukkaaseen ja turvalliseen mediaan.

Mediaviihde on raaistavaa ja tunteetonta

Eräs viimeaikaisen mediaviihteen ominaisuus on korostunut kilpailu. Kilpailijat asetetaan raa'asti toisiaan vastaan ja häviäminen on huonoutta. Epäonnistuja leimataan "luuseriksi".

Ylikorostuneen kilpailun asemesta viihtessä tulee

- tarjota myös yhteisvastuun ja yhteisöllisyyden arvoja.

3

Ylikorostunut kulutusideologia johtaa joidenkin syrjäytymiseen

Kun hyödykkeiden tarjonta oli nykyistä vähäisempää ja kulutus sen myötä alhaisempaa, lasten osattomuus ei ollut yhtä näkyvää kuin nyt. Yhdenmukaisuuden paine lisää lasten ja nuorten vaaraa syrjäytymiseen, sillä kulutusmahdollisuuksien puuttumista – vähävaraisuutta – ei voi salata. Tämä voi osaltaan lisätä nuorten paineita kuluttamiseen laittomin tai heitä vaurioittavin keinoin; jopa rikollisuudella tai prostituutiolla. Myös nuorten aikuisten ylivelkaantuminen kertonee osaltaan heihin kohdistuvista kulutuspainesta.

Kulutusideologian ohella

- lapsille ja nuorille tulee tarjota myös yhteisöllisyyden, yhteisvastuullisuuden, kohtuullisuuden ja kestävä kehityksen arvoja,
- tuotemainonnassa ja markkinoinnissa tulee noudattaa ohjeita lapsille ja nuorille sopivasta mainonnasta ja markkinoinnista,
- markkinoinnin ja mainonnan sekä kaupan keskusjärjestöjen kanssa on käynnistettävä keskustelua mainonnan arvoista ja mainonnan vaikutuksista lapsiin.

4

Elämäntapamurroksessa piilee monien mahdollisuuksien harha

Kaupungistuneessa kulutusyhteiskunnassa vanhemmat voivat joutua monien mahdollisuuksien harhaan. Vaihtoehtoja on rajattomasti, mutta aikaa rajallisesti. Tavallinen elämä ei ehkä vastaa mielikuvaa jännittävästä elämästä. Seurauksena näyttää olevan paine olla aikuis-tumatta, olla ottamatta vastuuta lasten kasvatuksesta ja olla sitoutumatta. Sitoutuminen sulkee aina joitakin vaihtoehtoja pois. Lasten kannalta rauhallinen yhdessäolo vanhempien kanssa on kuitenkin merkityksellisempää kuin jatkuva harrastaminen ja itsensä kehittäminen. Lapset tarvitsevat aikaa kiireettömään olemiseen ja omaehtoiseen leikkiin.

Osa perheisiin kohdistuvista median synnyttämistä paineista on kuvitteellisia. Niitä ei ole olemassa ihmisille, jotka eivät välitä julkisuuden normien mukaisesta menestyksestä -työurasta, taloudellisesta menestyksestä ja ulkoisesti näytävästä elämästä.

Koska ihmiset elävät osana yhteisöä, on vallitseviksi oletetuista normeista kuitenkin

vaikea olla välittämättä. Mutta koska häikäisevästi voivat menestyä vain harvat, monet kokevat epäonnistuvansa ja epäonnistujat leimataan jopa julkisesti “luusereiksi”.

Media, markkinointi ja mainonta ohjaavat kulloisillakin arvoillaan yksilöiden – myös lasten – ajattelua ja käyttäytymistä. Vastapainoksi ei ole tarjolla yhteiskunnallista arvokeskustelua tai yhteistä pohdintaa etiikasta ja normeista.

Perheet tarvitsevat keinoja vastustaa kulutusyhteiskunnan paineita sekä keinoja vaikuttaa lastensa kasvuympäristöön kaupallisuuden paineista riippumatta. Siksi on tärkeää,

- että yhteiskunnallista keskustelua käydään elämänarvoista ja
- että myös media haastetaan keskusteluun omista arvoistaan.

Lapset tarvitsevat ihanteita

Häikäilemättömyyden ja tunteettomuuden lisääntyminen mediavihteessä ja mediasa yleensä on merkinnyt sitä, että ihanteet ja ihanteellisuus tuntuvat sinisilmäisyydeltä. Lapset kaipaavat turvallisuutta ja pysyvyyttä, normeja ja kasvurauhaa. He tarvitsevat myös ihanteita, joita esimerkiksi satujen symboliikka tarjoaa: hyvyyttä, kauneutta, oikeudenmukaisuutta ja kykyä erottaa hyvä sekä paha.

Toinen vanha ihanteiden alue, urheilu, on myös kerta toisensa jälkeen ryvettynyt. Huippu-urheilijat ovat toistuvasti jääneet kiinni sääntörikkomuksista ja dopingin käytöstä. Urheilun imagoon ei enää kuulu nuorison terveiden elämäntapojen edistäminen, vaan raha ja rikastuminen sekä osin myös väkivalta.

Perheet tarvitsevat elämäntapamurroksen keskellä keinoja

- vastustaa kaupallisen elämäntavan paineita,
- vaikuttaa lastensa kasvuympäristöön riipumatta kaupallisista paineista,
- tarjota lapsille ihanteita.

Perheillä tulee olla mahdollisuus osallistua vaikuttajatoimintaan paikallistasolla sekä karnavia keskustella lapsen edun mukaisista tarpeistaan ja vaateistaan poliittisten päättäjien ja kaupallistenkin organisaatioiden kanssa.

- Kuntatasolla tulee mahdollistaa perheiden yhteistyö ja vertaistoiminta kunnan ja järjestöjen yhteistyöllä (esim. perhekeskustoiminnalla).

Perheiden yhteistyö puolestaan mahdollistaa

- toiminnan paikallisten, yhteisesti lapsen kannalta tärkeiksi koettujen tavoitteiden puolesta,
- vertaisryhmätoiminnan – kuten perhekahvilat ja yhteiset harrastukset,

- paikallisen puuttumisen lasten turvallisuutta uhkaaviin tekijöihin
- yhteistyön lapsille ja nuorille sopimattoman mainonnan, markkinoinnin ja viihteen vastustamisessa,
- turvallisten pienyhteisöjen syntyminen.

Hallinto ja palvelut

Johdanto

Kuntien tuottamat sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ovat talouslaman ja sen jälkeisenä aikana kokeneet suuria muutoksia. Kohdattavat haasteet monimutkaistuvat ja muutoksen vauhti tuntuu vain kiihtyvän. 1990-luvulla tehtiin leikkauksia hyvinvointipalveluihin ja lapsiperheiden tukiin. Laman jälkeen talouden kasvu on ollut ripeää ja työttömyyden määrä on jonkin verran laskenut. Laman jälkihoito on kuitenkin lastensuojelussa vielä kesken. Talouskasvun myötä tuloerot ovat kasvaneet ja lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on lisääntynyt. Lastensuojelun tarve on lisääntynyt, samoin lasten ja nuorten mielenterveysongelmat. Sekä lasten hyvinvoinnin että myös palvelujärjestelmän toimivuuden ja tehokkuuden kannalta on välttämätöntä, että lapsen/nuoren ongelmiin kyetään reagoimaan nopeasti niiden ilmaantuessa eikä vasta silloin, kun ongelmat ovat kumuloituneet. Palvelujärjestelmän näkökulmasta tämä tarkoittaa ennakkoluuloton-

ta toimintamenetelmien ja -tapojen uudelleenarviointia. Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointipalvelut ja yhteiskunnan tuki tulee myös palauttaa lamaa edeltävälle tasolle.

Yksittäiset hankkeet, toimenpiteet tai edes sektorikohtaiset ohjelmat palvelujärjestelmän kehittämiseksi eivät riitä, vaan kokonaisuutta ohjaamaan tarvitaan valtakunnallisia linjauksia, jotka puolestaan ohjaavat palvelujen tuottamista. Strategisiin linjauksiin tukeutuen voidaan laatia laajoja kehittämissuunnitelmia ja arvioida jatkuvasti palvelujärjestelmää. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta ovat Sosiaalialan kehittämishanke ja siihen liittyvä lastensuojelun kehittämissuunnitelma, joiden avulla pyritään muun muassa valtakunnallisesti kehittämään palvelurakennetta sekä palvelujen saatavuutta ja laatua. Kuitenkin vasta kehittämissuunnitelman ja -ohjelman resursointi ja toteutus osoittavat käytännössä niiden mahdollisuudet palvelujärjestelmän kehittämiseen.

6

Palvelujärjestelmän kehittämisen tulee lähteä lapsen ja perheen tarpeista – ei organisaatioiden

Lapsinäkökulman tulee olla keskeisellä sijalla kaikilla hallinnon toimintasektoreilla – ei vain perinteisesti lapsiasioista vastuussa oleviksi miellettyillä hallinnonaloilla. Oleellista on pohtia sitä, kuinka palveluja arvioidaan lasten tarpeiden ja oikeuksien näkökulmasta.

Kunnallisen palvelujärjestelmän kehittämisen lähtökohdaksi tulee olla periaate, jonka mukaan (lasten ja perheiden) palvelut järjestetään asiakas- ja tarvelähtöisesti. Organisaatioiden kehittämistyön tulee perustua toimintaympäristön muutosten analyysiin, mutta tarkastelu ei saa olla organisaatiolähtöistä. Kehittämisen tulee perustua selvityksiin siitä, millaisia tarpeita lapsilla ja lapsiperheillä on, millaisia palveluja tarvitaan, mitä palveluja eri toimijat tuottavat ja mitä puutteellisuksia ja aukkoja palvelutarjonnassa on lasten ja perheiden näkökulmasta. Tämän pohjalta valitaan palvelutuotannon linjat ja päätetään toimija- ja organisaatiotason ratkaisuksista.

Millaisilla teoilla/toimenpiteillä lapsen etu hallinnossa ja palveluissa varmistetaan?

- On huolehdittava, että palvelujärjestelmässä kaikilla tasoilla toimivat ihmiset tuntevat YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja lapsi-

lainsäädännön periaatteet ja keskeiset sisällöt.

- Lasten hyvinvoinnin kehittämisen tulee olla keskeinen periaate kaikilla hallinnonaloilla. Kehittämistyötä on koordinoitava keskitetysti. Paikallisesti koordinaatio voidaan toteuttaa monella lailla, esimerkiksi:
 - luomalla kunnallinen/seudullinen/maakunnallinen lapsiasiamiesjärjestelmä
 - perustamalla kuntaan ylisektorinen koordinaatioelin yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa
- Palvelujärjestelmän kykyä kuulla lasten ja nuorten ääntä ja tukea osallisuutta on kehitettävä. Tämä voidaan toteuttaa mm. kehittämällä erilaisia lapsilähtöisiä menetelmiä lastensuojeluprosesseissa, asiakas-pa-lautehaastatteluin ja ennen kaikkea ottamalla huomioon lapsi asiakkaana.
- Palveluiden suunnittelun ja toteutuksen tueksi tulee kehittää erilaisia palvelujärjestelmän toimintaa arvioivia menetelmiä ja seurantamekanismeja, joilla saadaan luotettavaa tietoa perheiden ja lasten hyvinvoinnin kehityksestä.
- Palvelujen laadun turvaamiseksi tulee niille asettaa valtakunnalliset laatuksiteerit sekä luoda valvontaviranomaisten yhtenäiset arviointikäytännöt.

7

Hyvä palvelujärjestelmä edellyttää riittäviä resursseja

Raha

Julkistalouden haasteet kasvavat jatkuvasti ja hyvinvointipalvelujen resursointi on uhattuna. Sosiaali- ja terveydenhuollossa ja laajemmin koko yhteiskuntapolitiikassa tarvitaan priorisointikeskustelua.

Lapsen etu ei saa tässä keskustelussa unohtua. Hyvä ja turvallinen lapsuus edellyttää vahvaa kuntien vastuulla olevaa peruspalvelurakennetta sekä riittäviä ja riittävän varhain saatuja palveluja erityistuen tarpeessa oleville lapsille. Myös lastensuojelujärjestöjen – jotka tuottavat yhä merkittävemmän osan lasten-

suojelupalveluista – riittävä resursointi on turvattava.

Vahvat peruspalvelut ja riittävät erityispalvelut tulee taata tasa-arvoisesti kaikille kansalaisille asuinkunnasta riippumatta, niin syrjäseutujen pienissä kunnissa kuin kasvukeskusten isoissa kaupungeissakin.

Niukkojen resurssien vallitessa toimenpiteitä on kohdennettava entistä enemmän ehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen lapsen tarpeiden mukaista korjaavaa työtä laiminlyömättä. Oikein ajoitetut tukitoimet tuottavat kustannussäästöjä pitkällä aikavälillä.

Muut toimintaedellytykset

Vuoteen 2015 mennessä noin 25% sosiaali- ja terveyssektorin työntekijöistä on jäämässä eläkkeelle. Tämä on erityinen haaste lasten ja nuorten parissa tehtävälle ihmiskeskeiselle työlle. Sosiaali- ja terveyssektorin riittävät henkilöstöresurssit on varmistettava. Lisäksi työntekijöille on taattava riittävät toimintaedellytykset, hyvät yhteistyökäytännöt sekä hyvä työilmapiiri ja työolot.

Millaisilla teoilla/toimenpiteillä riittävät resurssit varmistetaan?

- Palvelun tuottamisen malleja on tarkasteltava avoimesti ja haettava uusia lapsen suotuisaan kehitykseen vaikuttavia, tehokkaita toimintatapoja kumppanuudessa kuntien, järjestöjen ja yksityisen sektorin kanssa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi erilaiset seudulliset tai alueelliset mallit ja yhteistyösopimukset. Tehokkuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä lapsen saamaa oikea-aikaista, hyvää palvelua sekä räätälöityjä, lapsen huomioon ottavia ratkaisuja.
- Erilaisista hanke- ja kehittämismäärärahoista päätettäessä ja hankkeita suunniteltaessa on huolehdittava siitä, että toimintoja kehitetään peruspalvelujen tukemiseksi ja varmistamiseksi. On kehitettävä koordinoitua ja hallittua taloudellisten resurssien ohjausta ja palvelujen pitkäjänteistä suunnittelua.
- Lapsille ja nuorille suunnatuissa palveluissa on taattava riittävät voimavarat sekä perustyöhön että yhteistyön tekemiseen.

Yhteistyö on elinvoimaisen palvelujärjestelmän ehto

Yhteiskunnallinen päätöksentekoympäristö on monimutkaistunut ja eriytynyt. Yhteiskunnan sektoroituminen, asiantuntijavallan kasvu, päätöksenteon hajautuminen, kansainvälistyminen sekä yksityisen ja julkisen sektorin välisen rajan hämärtyminen ovat vaikeuttaneet yhteiskunnan ohjausta ja hallintaa. Tämä on johtanut kuntien ja kansalaisten epätasa-arvoisuuteen. Valtio ei yksin enää kykene lainsäädännöllä ja resurssien jaolla ohjaamaan kehitystä, vaan asioiden eteenpäinvieminen ja kontrolli on siirtynyt paikalliselle tasolle.

Muutoksessa tulisi hallita useita samanaikaisia ja monitasoisia vuorovaikutusrakentei-

ta eri toimijoiden välillä. Tämä edellyttää organisoituja yhteistoiminnan rakenteita ja foorumeita sekä paikallisella että kansallisella tasolla.

Hyvän yhteistyön tulee perustua

- lapsen etuun: toiminnan tulee edistää lasten ja nuorten hyvinvointia,
- kumppanuuteen ja yhteistyöhön yli perinteisten sektori- ja kuntarajojen,
- yhdenvertaisuuteen: jokaisen tekemä työ on yhtä arvokasta,
- ennakkoluulottomuuteen: uusia asioita kokeillaan rohkeasti,

- toimivaan työnjakoon: yhteistyö edellyttää selkeitä sopimuksia tavoitteista ja työnjaosta,
- avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen suhteessa kaikkiin toimijoihin.

Millaisilla teoilla/toimenpiteillä hyvä yhteistyö varmistetaan?

- Sektorikohtaisista palveluista on siirryttävä kuntien, järjestöjen ja yksityisten palvelun tuottajien yhteistyöhön ja strategiaan yhteissuunnitteluun.
- Ylisektorista (sosiaali-, terveys- ja sivistyssektorilla) prosessi- ja projektihallintaa, organisaatio- ja hallintorakenteita, politiikkoja ja strategioita sekä suunnittelu-, johtamis- ja päätöksentekojärjestelmiä on kehitettävä niin, että saumaton yhteistoiminta eri toimijoiden välillä on mahdollista ja erilaiset järjestelmät tukevat toisiaan ja yhteistä tekemistä.
- Palvelujärjestelmää on kehitettävä vuoropuhelussa lasten ja lapsiperheiden kanssa. Erityinen haaste palvelujärjestelmälle ovat etniset vähemmistöt. Vähemmistöjen yhteisöt tulee kytkeä mukaan lasten kanssa tehtävään työhön. Vuoropuhelu edellyttää myös toimivan palautejärjestelmän kehittämistä.
- Palvelujärjestelmää tukevien tietoteknisten ratkaisujen tulee olla käyttäjälähtöisiä

ja niiden tulee perustua palveluntuottajien valtakunnalliseen yhteistyöhön (esim. PALVE-tietokanta, www.lskl.fi).

Kilpailuttaminen

Lähivuosina kuntien ostamia sosiaali- ja terveyspalveluja tullaan kilpailuttamaan nykyistäkin laajemmin. Painetta kilpailuttamiseen luo mm. hankintalainsäädäntö. Paineita kilpailuttaminen asettaa myös järjestöille. Jotta kilpailutilanne olisi todellinen, järjestöjen tuottamien sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonne tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon asiakkaan näkökulmasta.

Kaikki sosiaalinen tuki ei kuitenkaan ole tuotteistettavissa eivätkä kaikki palvelut ole kilpailutettavissa. Lisäksi on muistettava, että vain suurissa kaupungeissa on toimivat markkinat.

Kilpailuttamiskäytäntöjä kehitettäessä tulee erityisesti kiinnittää huomiota

- hyvään laatuun, laatuksiteereihin ja laadun todelliseen toteutumiseen. Laadun painoarvo on nykyisellään pieni.
- Palvelujen jatkuvuuteen.
- Kilpailuttamisenentelyjen kehittämiseen.
- Siihen, että neuvottelumenettely ja kumppanuus turvaavat kilpailuttamista paremmin palvelujen tasa-arvon ja erityisryhmien palvelut.

9

Toimiva palvelujärjestelmä edellyttää osaavaa ja hyvinvoivaa henkilöstöä

Lasten ja nuorten hyvinvointipalveluja tuottava henkilöstö on 1990-luvun alun laman seurauksena joutunut työskentelemään niukoilla resursseilla entistä vaikeampien ongelmien parissa. Tämä on johtanut työntekijöiden väsymiseen ja jopa loppuun palamiseen, mikä puolestaan on tutkitusti vaikuttanut työntekijöiden

haluun siirtyä muille aloille. Tällainen kehitys vaarantaa koko lasten ja nuorten palvelujärjestelmän toimivuuden tulevaisuudessa. Samaan aikaan esimerkiksi maahanmuutto asettaa järjestelmälle aivan uudenlaisia haasteita, joihin vastaaminen on vaikeaa ylikuormitetussa palvelujärjestelmässä.

Millaisilla teoilla/toimenpiteillä varmistetaan henkilöstön jaksaminen ja osaaminen työssään?

- Asiakastyössä tulee varmistaa riittävä, ammattitaitoisen ja pätevän henkilöstön määrä ja resursointi.
- Asiakastyötä tekevillä ja esimiehillä on oikeus työnohjaukseen ja muihin työkykyä ylläpitäviin tukitoimiin.
- Asiakastyötä tekeville ja esimiehille on järjestettävä mahdollisuus ja velvollisuus kehittää itseään ja omia ammatillisia valmiuksiaan sekä lakisääteinen mahdollisuus täydennyskoulutukseen.

- Työntekijöiden palkkaus- ym. kannustejärjestelmiä on kehitettävä.
- On varmistettava, että työntekijöiden koulutus vastaa työelämän vaateisiin.
- Erityisesti palvelujärjestelmän kokonaisuuden johtamista on kehitettävä.
- Työssä oppimisen keinoja ja yhä lisääntyvän tietotulvan hallintakeinoja on kehitettävä vastaamaan nykypäivän tarpeita.

Yhteiskunta- politiikka

Johdanto

Tavoitteellisella ja tulevaisuuteen suuntautuneella yhteiskuntapoliittisella päätöksenteolla turvataan lapsille yhdenvertaiset, asuinpaikasta, elinolosuhteista tai etnisestä alkuperästä riippumattomat mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä sekä kehittää itseään ja omaa osaamistaan. Yhteiskuntapolitiikan tasolla edistetään ennen kaikkea YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisten periaatteiden toteutumista. Syrjintäkielto, lapsen edun periaate, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen kuuleminen ja hänen mielipiteensä huomioon ottaminen ovat ne arvot, joilla lapsiystävällistä Suomea rakennetaan ja kehitetään.

Kansallisvaltio Suomi joutuu ottamaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossaan huomioon myös monia Euroopan ja globaalitason näkökohtia. Kansainvälistyvä Suomi tarvitsee suvaitsevaista ja tasa-arvoista, lapsuutta ja lapsen ihmisoikeuksia arvostavaa päätöksentekoa. Vaikka vanhemmuuden merkitys

on kiistaton, myös yhteiskunnan ja sen järjestelmien tapa kohdella lasta vaikuttaa ratkaisevasti lapsen itsetuntoon ja siihen, millaiseksi aikuiseksi hän kasvaa.

Työelämän suoritus- ja tehokkuusvaatimukset ovat jatkuvasti kasvaneet. Työ tunkeutuu myös yhä selkeämmin perheiden vapaa-aikaan. Työolobarometrin mukaan työn ja oman ajan välinen raja hämärtyy ja korvauksetta tehty ylityö lisääntyy. Lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta vanhempien läsnäolo ja heidän lapselleen antamansa aika on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Työelämän tuleekin sopeutua huomattavasti nykyistä paremmin lapsiperheiden tarpeisiin. Perhe ja työelämän yhteensovittamisen tulee lähteä ennen kaikkea lasten tarpeiden huomioon ottamisesta.

Suomessa on runsaasti esimerkkejä hyvin toimivista, korkeatasoisista palveluista. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän jatkuva kasvu viestii kuitenkin siitä, että yhteiskun-

ta ja palvelujärjestelmä kokonaisuutena kykenevät vastaamaan huonosti suomalaisen lapsiväestön tarpeisiin.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja suomalaisen lastensuojelulainsäädännön velvoitteet palvelujen kehittämisestä perheiden tueksi ovat edelleen voimassa ja ajankohtaisia. 1990-luvun kokemukset osoittavat, että näistä velvoitteista tinkiminen on hyvin lyhytnäköistä sekä inhimillisten seurausten että yhteiskuntatalouden näkökulmasta.

Kehittämisprojektit tarjoavat tärkeän lisän palvelujärjestelmään ja antavat uusia välineitä lasten ja perheiden tarpeisiin vastaamiseksi. Ne eivät kuitenkaan voi korvata julkisen palvelujärjestelmän roolia palvelutarjonnassa. Yhteistyö perheiden kanssa tai järjestöjen palveluiden lisääntyvä käyttö eivät saa merkitä julkisen vallan vetäytymistä vastuusta ja palvelujen kehittämisestä.

Palvelujen, niin peruspalvelujen kuin tar-

vittavien lastensuojelupalvelujenkin, tulee olla kaikkien lasten ja perheiden ulottuvilla asuinpaikasta riippumatta. Viime kädessä vain julkisen vallan toimenpitein tämä voidaan turvata ja vain julkinen valta voidaan siihen velvoittaa.

Järjestöt ovat keskeinen ja merkittävä osa kansalaisyhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveyspalvelujen ohella ne tarjoavat kansalaisille verkostoja, tukea sekä identiteetin rakennusaineiksi ja mahdollisuuden osallisuuteen sekä kanavan kansalais- ja vertaisryhmätoimintaan samoin kuin vapaaehtoistyöhön. Järjestöjen tarjoamaa kansalais- ja vertaistoimintaa on vaikeaa tai mahdotonta tuottaa julkisen vallan tai yritysten palveluin. Toimiva ja elävä kansalaisyhteiskunta tuottaa myös taloudellista hyötyä ehkäistessään sosiaalisia ongelmia tai sairauksia ja niiden synnyttämää palvelutarvetta.

10

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille

Monista kielteisistä kehityskuluista huolimatta modernisaatiolla on ollut valtaosin myönteisiä vaikutuksia lasten ja perheiden asemaan. Modernisaatio on vaikuttanut myös perus- ja ihmisoikeusajattelun voimistumiseen niin globaalisti kuin kansallisestikin.

Mahdollisuudet mm. koulutukseen, terveydenhuoltoon, hyvään ravitsemukseen ja tiedonsaantiin ovat paremmat kuin koskaan ennen Suomen historiassa. Tämä on merkinnyt sekä lapsille että perheille mahdollisuutta aiempaa monipuolisempaan ja terveempään elämään.

Valistuksen myötä modernisaatio on merkinnyt myös suvaitsevaisuuden, moniarvoisuuden ja erilaisten elämäntapamahdollisuuksien lisääntymistä. Yksilölliset ihmisoikeudet ja niiden suoja ovat korkeammalla tasol-

la kuin koskaan aikaisemmin. Ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille.

Lasten suojelun kannalta tavoitteena tulee olla näiden saavutusten turvaaminen ja edelleen kehittäminen

- huomio on suunnattava nimeomaan lapsen ihmisoikeuksiin sekä yhteiskunnassa ja sen instituutioissa että perheissä,
- yhteiskunnan tehtävä on luoda ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen edellytykset ja turvata ne lainsäädännöllään,
- perheitä tulee valistaa ja tukea lapsen oikeuksien – myös fyysisen koskemattomuuden – kunnioittamiseen.

Lapsipolitiikan tulee olla koordinoitua ja sitä tulee arvioida säännöllisesti

Aikuisnäkökulma on voimistunut lapsipoliittisen ajattelun kustannuksella. Lapsen oikeuksista ei puhuta samalla tasolla kuin aikuisten, vaikka Suomi on sitoutunut nämä oikeudet tunnustaviin kansainvälisiin sopimuksiin. Myös kansallinen lapsilainsäädäntömme on 1980-luvulta perustunut lapsen edun ja lapsen itseyden, subjektiivisuuden, periaatteille. Mediajulkisuudessa lapset esiintyvät usein sosiaalisina ongelmina, mikä antaa jalansijaa vanhanaikaiselle lapsikäsitteelle. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus yhteiskunnan voimavaroihin, oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja oikeus suojeluun.

- Lapsipoliittisia ratkaisuja tehdään kaikkialla keskushallinnossa, ei vain sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla. Tämän vuoksi hallinnolliset ratkaisut, joilla lapsipolitiikkaa on mahdollista koordinoita ja monitoroida on tavalla tai toisella järjestettävä valtionhallinnossa. Ratkaisuksi on esitetty mm. valtioneuvostoon perustettavaa poikkihallinnollista neuvottelukuntaa, jossa ovat edustettuina myös kan-

salaisjärjestöt, samoin kuin perheasiainministerin nimittämistä lapsipolitiikkaa johtamaan ja lapsiasiavaltuutetun viran perustamista. Lapsiasiavaltuutetun viran perustaminen on sisällytetty valtion vuoden 2005 tulo- ja menoarvioesitykseen. Valtuutetun toimistolle budjetissa osoitetut määrärahat ovat kuitenkin pienet, eivätkä ne riitä jatkossa turvaamaan valtuutetun riittäviä toimintamahdollisuuksia. Lisäksi lapsipoliittiset koordinaatio- ja yhteistyökysymykset mm. lastensuojelujärjestöjen, tutkimuslaitosten, kirkon ja muiden mahdollisten toimijoiden osalta odottavat vielä ratkaisuun.

- Lapsipolitiikkaa koordinoivien ratkaisujen tulee olla riittävästi resursoituja, jotta niillä on todellista eikä vain kosmeettista merkitystä.
- Tietämystä YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta ja sen periaatteista tulee lisätä yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa.
- Päätöksentekoa ohjaamaan tarvitaan jatkuvaa yhteiskunnallista keskustelua lasten hyvinvointiin vaikuttavista rakennetekijöistä.

12

Hyvinvointipoliittisilla ohjelmilla yhteinen tavoitteisto lasten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi

Ohjelmat eivät saa jäädä pelkiksi julistuksiksi, vaan niissä on määriteltävä riittävän yksilöidysti toimintojen resursointi ja niiden toteutusvastuu. Tavoitteena tulee olla, että lapsipoliittisten selontekojen ja kansallisten toimintaohjelmien laatimisen yhteydessä tehdään myös budjettiratkaisuja, mistä valtiovalan ja hallituksen tulee kantaa poliittinen vastuunsa.

Valtiovalan tulee ohjata kuntia kunta-, sektori- ja toimijarajat ylittävään moniammatilliseen ja poikkihallinnolliseen yhteistyöhön, kannustaa ja tukea – mm. erilaisin ohja-

usjärjestelmin – kuntia tässä yhteistyössä sekä poistaa yhteistyön esteitä organisaatio- ja hallintorakenteissa samoin kuin suunnitelu-, johtamis- ja päätöksentekojärjestelmissä. Myös säädösten ja normien tulee velvoittaa yhteistyöhön. Rakenteellisia muutoksia tarvitaan, sillä pelkät kehittämishankkeet eivät poista palvelujärjestelmän ongelmia. Kuntien kehittämistoiminnan tulee olla pitkäjänteistä ja rahoitusta tulee kanavoida laajoihin yhteistyöhankkeisiin.

Alueelliset lapsi- ja hyvinvointipoliittiset ohjelmat ja strategiat tukevat yhteistyötä.

13

Lapsille tulee turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä

Ei vain perheen vaan myös yhteiskunnan ja sen järjestelmien sekä yhteiskunnallisten toimijoiden tapa kohdella lasta vaikuttaa ratkaisevasti lapsen itsetunnon kehittymiseen. Lapsuutta ja lapsen ihmisoikeuksia tulee arvostaa myös kaikilla yhteiskuntaelämän tasoilla.

- Lasten kuuleminen ja osallistuminen on toteutettava niin, että lapsi kokee aidosti tulleen kuulluksi.
- Tämän mahdollistamiseksi tarvitaan lapsen parissa työskentelevien eri alojen ammattilaisten kouluttamista ymmärtämään lapsen edun ensisijaisuus lasta itseään koskevassa päätöksenteossa.
- Koulutusta lapsen oikeuksista ja lapsen kuulemisesta tarvitaan niin perusopinnoissa kuin työelämänsä aikana.

Informaatio- ja kommunikaatioteknologian kehittyminen sekä laitteiden ja ohjelmistojen hintojen halpeneminen ovat luoneet uudenlaisia oppimis- ja viestimismahdollisuuksia lap-

sille ja nuorille ympäri maailman. Tämä on kasvattanut mahdollisuuksia osallistumiseen ja sen myötä kansainvälistymiseen ja monikulttuurisuuteen.

Tietoyhteiskunnan vallankumouksella on kuitenkin kääntöpuolensa. Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole mahdollisuutta käyttää uutta informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa, mikä lisää tiedollista ja taidollista eriarvoisuutta ja vaikuttaa lapsia ja nuoria eriarvoistavasti. Henkisesti ja fyysisesti hyvinvoivat lapset sekä nuoret ovat oma-aloitteisempia ja kyvykkäämpiä osallistumaan myös yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä vaikuttamaan heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tästä syystä on erittäin tärkeää turvata mm. lasten ja nuorten

- koulutuksellinen tasa-arvo sekä
- tasa-arvo terveyspalveluissa, vapaa-ajan palveluissa ja kulttuuripalveluissa.

Lapsen etu on otettava huomioon myös EU-päätöksenteossa

Lapsen oikeudet

Lasten asema on EU:ssa monilta osin selkiytymätön. Pelkkä unionin kansalaisuus ei turvaa lapselle EU:ssa niitä oikeuksia, joita esimerkiksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioineet jäsenmaat ovat sitoutuneet turvaamaan.

EU:n tulevaisuutta pohtineen Eurooppa-valmistelukunnan luonnoksessa unionin perustuslailliseksi perussopimukseksi lapsen oikeudet mainitaan ensimmäistä kertaa omana erillisenä ryhmänä. Unionin tavoitteisiin on kirjattu lapsen oikeuksien suojelun edistäminen ja toimiminen suhteissa kolmansiin maihin niin, että ”ihmisoikeuksia suojellaan yleensä ja erityisesti suojellaan lasten oikeuksia”. Lisäksi sopimusluonnoksessa määritellään siihen sisältyvien perusoikeuksien suhteesta Euroopan ihmissoikeussopimukseen.

Perustuslakiluonnokseen on kirjattu artikla lasten oikeuksista. Artiklan ensimmäisessä momentissa todetaan: ”Lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa, hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.” Mikäli perusoikeussopimus saa laillisen sitovuuden, kirjaus takaa ainakin teoriassa, että lasta kuullaan häntä itseään koskevia päätöksiä tehtäessä.

Ns. perusoikeusasiakirjalle on ehdotettu juridisen sitovuuden antamista. Asiakirjassa määrätään erityisesti mm. ikään perustuvan syrjinnän kieltämisestä, oikeudesta koulutukseen, lapsen oikeuksista, lapsityövoiman käytön kieltämisestä ja nuorten työsuojelusta sekä perhe- ja työelämän yhteensovittamiseen liittyvistä asioista (mm. palkallinen äitiysloma).

Perustuslakiluonnoksessa on tarkoitus vahvistaa unionin oikeushenkilöys. Oikeushenkilönä unionilla olisi mahdollisuus ja asema liittyä erilaisiin sopimuksiin ja sitä kautta sitoa jäsenvaltionsa tekemiinsä sopimuksiin, esimerkiksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen.

Unionin liittyminen YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen ei ole kuitenkaan vailla

ongelmia. Kansainvälisillä foorumeilla EU:n heikkoudeksi lapsen oikeuksien edistämisen kannalta saattaa muodostua yhteisten kantojen ja jäsenmaiden välisen konsensuksen löytymisen vaikeus. Tällöin päätöksenteko hankaloituu ja lopputulos saattaa pahimmillaan olla jopa lapsen oikeuksien vastainen.

Myös Suomessa on esitetty Euroopan lapsiasiamiehen viran perustamista. Ehdotukselle on olemassa laaja kannatus ja perusteltu tarve, mm. Euroopan Parlamentti on vedonnut useasti komissioon ja neuvostoon lapsiasiamiehen viran perustamiseksi.

Lasten oikeuksien suojelemiseksi EU:ssa tehdyt kirjaukset ovat monasti olleet luonteeltaan lähinnä retorisia ja ne ovat liian usein jääneet unionin politiikassa vaille konkreettisia toimia. Unionin politiikka ja säädökset ovat saattaneet joissain tapauksissa olla jopa lasten edun vastaisia. Siksi on tärkeää, että nyt kirjatut periaatteet lasten oikeuksien suojelemiseksi tulevat myös osaksi unionin käytännön politiikkaa.

Tästä syystä on tärkeää, että Suomen hallitus edistää EU:ssa ja kaikilla globaaleilla foorumeilla lapsen asemaa, oikeuksia ja niiden toteutumista:

- artikkelat lapsen oikeuksista on säilytettävä lopullisessa perussopimuksessa,
- on selvitettävä eurooppalaisen lapsiasiamiesjärjestelmän mahdollisuus ja toimivuus yhdessä eurooppalaisten lapsijärjestöverkostojen kanssa,
- yhdessä suomalaisten kansalaisjärjestöjen kanssa on käytävä keskustelua EU:n oikeushenkilöiden mahdollistamasta YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifoinnista, sen haitoista ja hyödyistä.

Sosiaalipolitiikka ja sosiaaliturva

EU:n laajentuminen tuo väistämättä paineita jäsenmaiden kansallisille sosiaaliturvajärjestelmille, joiden välinen suhde muodostaa EU:n sosiaalipolitiikan perustan.

Eurooppalaista hyvinvointivaltiota ja sen sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikkaa määritellään unionin tasolla työllisyyspolitiikan kautta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Suomessa työskentelevän isän muualla unionin alueella asuva perhe on oikeutettu suomalaisiin perhe-etuuksiin (mm. lapsilisä ja kodinhoidontuki). Vastaavasti myös suomalaisperheet voivat saada näitä työperusteisia etuisuuksia asuessaan toisessa jäsenmaassa siinä laajuudessa, jossa paikallinen lainsäädäntö ne mahdollistaa. Toistaiseksi hyvinvointipalvelujen järjestäminen ja perhe-etuudet ovat kansallisesti päätettävissä, EU määrää vain niiden maksamisesta jäsenmaasta toiseen. Jatkossa kansallinen liikkumavara uhkaa kuitenkin pienentyä.

Ehdotuksessa EU:n perustuslailliseksi sopimukseksi sosiaali-, terveys- ja koulutuspalvelut – mukaan lukien lastensuojelupalvelut – laskeetaan kuuluviksi ns. yleishyödyllisiin palveluihin, joista määrää EU:n kauppapolitiikkaa koskeva osio. Vaikka palvelujen järjestäminen näyttäisi jäävän alistetuksi kansalliselle päätöksenteolle, on olemassa riski, että jokin palvelujen tasavertaista saatavuutta edistävä toimi voidaan tulkita WTO:ssa tai EY-tuomioistuimessa kauppaa rajoittavaksi toimeksi. Käytännössä tämä veisi Suomelta ja muilta unionin jäsenmailta itsenäisen päätöksentekovallan sosiaali- ja terveyspolitiikassa. Pahimmassa tapauksessa tuloksena olisi esim. lasten päivähoiton tai kuntien lastensuojelupalvelujen rakenteen muuttaminen ja laadun heikkeneminen. Mikäli sosiaali- ja terveyspalvelut avataan ulkomaiselle kilpailulle, vaarana on, että mm. lastensuojelupalveluja tuotetaan tulevaisuudessa lapsen edun sijaan palvelutarjoajan taloudellisten etujen sanelemana.

Suomi on ehdottanut kauppapolitiikka-artiklan täsmentämistä siten, että myös koulutus-, sosiaali- ja terveyspalveluita koskevista sopimuksista tulisi päättää yksimielisesti eikä määräenemmistöllä.

Suomen tulee pitää kiinni tästä vaatimuksesta ja valvoa tämän kirjauksen toteutumista,

jotta sosiaali- ja terveyspalvelut voidaan jatkossakin turvata.

Tulevaisuuden uhkakuvia saattavat olla mm.:

- taloudellinen etu ohittaa lapsen edun,
- palvelujen laatu heikkenee,
- epätasa-arvo terveydenhuollossa,
- ongelmia palveluiden laadun takaamisessa,
- ristiriitojen kärjistyminen terveydenhuollon etiikassa.

Millä keinoin uhkakuvia voidaan torjua:

- Suomen tulee aktiivisesti toimia sen puolesta, etteivät uhkakuvat toteudu esim. pitämällä neuvotteluissa kiinni esitetystä artiklatäsmennyksestä.
- Sama koskee myös kansalaisjärjestöjen edunvalvontaa eurooppalaisissa yhteyksissä ja kansallisesti.

Palveludirektiivi

Palvelujen tarjoamisen lähtökohtana on yrityksen alkuperämaan lainsäädäntö. Esim. saksalainen yritys, joka tarjoaa ”rajan yli” -palveluja, ei lainsäädännöllisesti sijaitse Suomessa vaan Saksassa, jolloin sen tulee täyttää Saksan lainsäädännön ehdot. Suomi ei voi vaatia lisäehtoja. Tällöin tärkeään asemaan nousee viranomaisyhteistyö.

Sosiaali- ja terveyspalvelut eivät kuitenkaan kuulu alkuperämaaperiaatteen piiriin, vaan luokituvat ns. yleisiin poikkeuksiin. Toisin sanoen palveludirektiivi ei näyttäisi romuttavan sosiaali-, terveys- ja lastensuojelupalveluiden laatua. Tärkeää jatkossakin on valvoa ja seurata, että sosiaali- ja terveyspalvelut myös pysyvät yleisten poikkeusten piirissä.

Avoimen koordinaation menetelmä

Eräs haaste hyvinvointipalveluiden järjestämiselle on avoimen koordinaation menetelmä (AKM). Sen avulla jäsenmaat voivat vertailla hyvinvointimallejaan ja oppia toinen toisiltaan. Vaikka avoimuus ja hyvien toimintatapojen sekä käytäntöjen vaihto (AKM) ei suo-

raan tarkoita, että jäsenvaltioiden lait ja asetukset yhdenmukaistettaisiin, häilyy ajatuksen taustalla tavoite yhteisestä, harmonisoidusta, yhdenmukaistetusta sosiaalipolitiikasta. Jäsenmaiden, etenkin Suomen, kannalta tämä ei ole kuitenkaan tavoiteltavaa. Meillä hyvinvointipalveluja ja niiden saatavuutta tuetaan eri tavoin kuin muualla Euroopassa. Suomen sosiaaliturvajärjestelmä perustuu pääosin asumiseen.

AKM:n avulla on tarkoitus kehittää unionin sosiaalista ulottuvuutta esimerkiksi tavoiteindikaattorien avulla. Vaarana on kuitenkin se, että indikaattorein asetetuista tavoitteista tulee maksimeja, eikä jäsenmaissa pyritäkään niiden ylittämiseen.

Rahapelit

On tärkeää, että RAY:n asema sosiaali- ja terveysjärjestöjen keskeisimpänä julkisena rahoittajana säilyy myös jatkossa.

Mm. RAY:n yksinoikeusasemaa rahapeli-toiminnassa on yritetty murtaa EY-tuomioistuimessa. Tuomioistuin on kuitenkin toden-

nut, ettei RAY:n yksinoikeus ole ristiriidassa EU:n perussäädösten kanssa. Raha-automaattivarojen käyttöä ohjaava arpajaislaki näyttäisi turvaavan sen, ettei suomalaisen rahapeli-toiminnan ja pelituottojen käytön järjestelmä keskeisiltä perusteiltaan muutu tulevaisuudessa.

EU:ssa ei ole nykyisellään rahapelien toimintaa koskevaa lainsäädäntöä, eikä jäsenvaltioita sitovia direktiivejä olla lähiaikoina luomassa. EY-tuomioistuin antoi ennakkopäätöksensä ns. Gerhard vs. Schindler –jutussa. Ratkaisun mukaan maan rajojen ulkopuolelle suuntautuvaa pelitoimintaa voidaan rajoittaa, mikäli rajoitukset ulotetaan koskemaan myös kansallista toimintaa.

Useissa maissa rahapelien tuottoja ohjataan peliyhtiöiden kautta yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Suomessa valtioneuvosto myöntää eri rahapelien pyörittämiseen vain yhden toimiluvan. Näin varmistetaan se, ettei pelitoiminta ole ristiriidassa EU:n syrjinnän kieltoa koskevien määräysten kanssa.

Jo lähivuosina lasten määrä Suomessa ja muualla Euroopassa kääntyy laskuun, ja yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa. Väestön ikärakenteen muuttuessa myös huoltosuhde muuttuu lähivuosina. Tulevaisuudessa huollettavien määrä on huoltajien määrää suurempi. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2030 lapsia on noin 100 000 nykyistä vähemmän, 65-74 -vuotiaita taas puolet nykyistä enemmän. Vuoden 2015 jälkeen kuolleiden määrä ylittää syntyneiden määrän.

Vaikka siirtolaisuudella voitaisiinkin osin paikata huoltosuhteen vääristymää, se ei riitä oikaisemaan huoltosuhdetta. Tästäkin syystä jokainen lapsi – tuleva työntekijä ja veronmaksaja – on yhteiskunnan kannalta entistäkin arvokkaampi, eikä Suomella ole varaa menettää yhtään tulevaa veronmaksajaansa jättämällä hoitamatta lapsen ja perheen ongelmia. Lapsen ongelmat ovat monesti tunnistettavissa jo varhain esim. neuvolassa, päivähoidossa tai koulussa. Kyse ei luonnollisestikaan ole pelkästään yhteiskunnan taloudellisesta hyödyistä – lapsen hyvän elämän tukemisen syyt ovat ensisijaisesti inhimilliset, lapsen ja lapsuuden itseisarvoa kunnioittavat tekijät.

Edellä mainituista syistä

- lapsiperheitä tulee ensisijaisesti tukea peruspalveluin, joissa kehitetään henkilöstön taitoja tunnistaa lasten ongelmat varhain ja puuttua niihin ajoissa,
- lapsiperheille suunnattua kotipalvelua tulee lisätä ja muut peruspalvelut palauttaa lamaleikkauksia edeltävälle tasolle.

Tehokkaillakaan varhaisen puuttumisen menetelmillä ei voida välttää korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Tästä syystä tarvitaan laadukkaita lastensuojelun avo- ja sijaishuollon palveluja, joiden kehittäminen tulee ottaa huomioon valmisteltavana olevassa lastensuojelun kokonaisuudistuksessa:

- lastensuojelun asiakasperheitä tulee tukea perhetyöllä, joka vaatii menetelmällistä kehittämistä,
- sijaishuollon palveluja tarjoavien yksiköiden laatua ja valvontaa tulee kehittää Laituri-kriteeristön (www.lskl.fi) pohjalta,
- sijaishuollon yksiköiden tulee profiloitua selkeästi palvelutarjonnassaan,
- yksiköiden henkilöstömitoitukset tulee nostaa riittävä tasolle,
- jokaisen kunnan käytössä tulee olla monipuolinen lastensuojelun osaaminen ja lastensuojelun erityispalvelut, mikä edellyttää alueellista ja seudullista yhteistyötä,
- tasausrahastomallia kehitetään niin, että taloudelliset syyt eivät ole esteenä lapsen tarpeiden mukaisen lastensuojelun ja sijaishuollon toteuttamiselle.

Lasten asemaan ja jopa määrään yhteiskunnassa eivät vaikuta vain lapsen oikeuksia puolustavat asenteet vaan myös yhteiskunnan lapsille ja lapsiperheille suuntaamat resurssit. Erilaisten tukimuotojen tulee aina lähteä lapsen ja hänen perheensä tarpeista eikä esimerkiksi työelämän vaatimuksista.

Vaikka lasten ja lapsiperheiden ongelmat ovat viime aikoina olleet poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, ei tämä kuitenkaan ole johtanut riittäviin käytännön toimiin, eikä helpottanut lapsen puolesta puhuvien kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia toimia asiantuntijatehtävässään. Ongelmana on se, ettei ole olemassa normistoa, jonka avulla lapsen etua yhteiskunnallisessa päätöksenteossa voitaisiin uskottavasti ja perustellusti tulkita. Näin ollen lapsen edun tulkinta muodostuu vallitsevien taloudellisten ja poliittisten realiteettien pohjalta. Lisäksi jokainen aikuinen – entisenä lapsena – kokee olevansa asiantuntija lasten asioista puhuttaessa. Äärimmillään tämä heijastuu esim. lapsen ruumiillista kuritusta puoltavina ja selittävinä kasvatusohjeina

tiedotusvälineiden mielipidepalstoilla ja internetin kasvatuksellisilla keskustelupalstoilla.

Tavoitteena on, että kaikki lapsen edun puolesta puhuvat kansalaisjärjestöt ja muut alan toimijat nähdään asiantuntijoina, joita ensisijaisesti – lapsen itsensä lisäksi – kuullaan lapsen etuun liittyvissä kysymyksissä. Lapsen puolesta puhuvien tahojen tulee hankkia työlleen laaja-alainen hyväksyntä ja valtuutus. Yhteiskunnassa ei kuitenkaan ole riittäviä rakenteellisia tekijöitä, jotka ohjaisivat eri

alojen lasten suojelun toimijat yhteisesti määrittelemään lapsen etua. Lapsen edun toteutuminen edellyttää myös vanhojen ammattikuntaisten rakenteiden ja sektorijattelun murtamista. Tulevaisuuden haasteet eivät näin ollen tule pelkästään lastensuojelun ulkopuolelta vaan myös alan sisältä. Haasteena on lisäksi se, miten hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus järjestetään tulevaisuudessa ja se, miten turvataan lasten suojelun palvelut ja niiden resursointi jatkossa.

Valmiuksia varhaiseen puuttumiseen on lisättävä

16

Ei vain perheen vaan myös yhteiskunnan tapaa kohdella lasta vaikuttaa ratkaisevasti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Lapsella on oikeus saada aikuisen tukea tilanteessa, jossa hänen oikeuksiaan loukataan. Riittävän varhainen puuttuminen lasten ja nuorten ongelmiin edellyttää, että lasten, nuorten ja heidän perheidensä parissa työskentelevät tahot toimivat yhteistyössä, ja että yhteiskunnassa vallitsee välittämisen sekä vastuullisuuden ilmapiiri.

Varhainen puuttuminen edellyttää ajattelutavan muutosta niin yksittäisten ihmisten, palvelujen tarjoajien, ammattilaisten kuin yhteiskunnankin tasolla. Asenteiden muuttamiseksi ja yhteisvastuun lisäämiseksi tarvitaan laaja-alaista keskustelua.

- Tarvitaan yhteiskunnallista ja sosiaalipoliittista keskustelua siitä, mitkä yhteiskunnalliset rakenteet tukevat varhaista puuttumista tai estävät sen toteutumisen.
- Varhaista puuttumista tukee se, että kaikilla lasten, nuorten ja lapsiperheiden kanssa työskentelevillä on sellaisia työkäytäntöjä, jotka tukevat perheen ongelmien tunnistamista ja niihin tarttumista. Tarvittaessa tukena tulee olla yhteistyöverkosto, joka muodostuu julkisen sektorin ja järjestöjen toimijoista.

- Tietämystä lapsen perusoikeuksista, YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta ja sen periaatteista tulee lisätä yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa. Tieto lapsen oikeuksista ja niiden merkityksestä tulee saada osaksi lapsen parissa työskentelevien koulutusta.

Maahanmuuttajalasten, monikulttuurisiin perheisiin syntyvien ja vähemmistöjen lasten oikeudet tulee turvata

Suomeen suuntautunut maahanmuutto on kasvanut voimakkaasti vuosituhannen vaihteissa. Maahanmuuttajien määrä on kuitenkin edelleen pieni verrattuna useimpiin muihin eurooppalaisiin maihin. Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka tulee lisäämään etenkin työperusteista maahanmuuttoa, joten Suomessa verrattain myöhään alkanut keskustelu etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön suhteesta kiihtyy. Kansainvälistyminen ei kuitenkaan jää vain yritysmaailmaa ja työelämää koskeväksi ilmiöksi, vaan muokkaa väistämättä suomalaista yhteiskuntaa. Avoin keskustelu auttaa kulttuuristen stereotyyppien purkamisessa ja tekee suomalaisuudesta vastaanotettavan, ei poissulkevan, yhteiskunnan.

Maahanmuuton lisääntyminen on nostanut syrjimättömyyden periaatteen aiempaa laajempaan keskusteluun. Maahanmuuttajalapsen sekä vähemmistö- ja monikulttuurisiin perheisiin syntyvät lapset haastavat yhteiskunnan kyvyn kohdata erilaisuutta ja torjua syrjintää. Maahanmuuttajalapsen on nähtävä ensisijaisesti lapsina eikä ulkomaalaisina. Suomessa maahanmuuttajalapsilla on asuinpaikasta juontuvat yhdenvertaiset sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, mutta näiden oikeuksien toteutuminen vaatii erityishuomiota ja joskus jopa erityispalveluja.

Niin kansainvälisten sopimusten kuin perustuslainkin määrittelemän syrjimättömyyden periaatteen mukaisesti lapsia ei tule asettaa eriarvoiseen asemaan heidän etnisen alkuperänsä vuoksi. Kansainvälisen rikollisuuden ja terrorismin torjunnan korostaminen voi kuitenkin vaarantaa ihmisoikeuksien toteutumisen, mikäli em. torjunnan vuoksi nykyistä enemmän turvaa hakevia jää EU:n rajojen ulkopuolelle tai kansainvälisen rikollisuuden/terrorismin torjunta vaikeuttaa EU-alueella asuvien vähemmistöjen elämää. Maahanmuuttajalasten ja kansainvälistä suojelua

hakevien lasten oikeuksien turvaaminen tarkoittaa, että nämä lapset nähdään ensisijaisesti lapsina eikä maahanmuuttajina tai maahanpyrkivinä. Suomi voi osaltaan edistää näiden lasten oikeuksia erityisesti EU:n tasolla. Maahanmuuttajien ja pakolaisten kohteluun liittyvät direktiivit asettavat minimistandardit. Suomen kaltaisen pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ei tule alentaa kohtelun tasoaan, vaan pikemminkin suosittelaa omia hyviä mallejaan muille jäsenmaille.

Suojelua hakevien lasten joukosta erityisen haavoittuva ryhmä ovat ilman huoltajaa maahan tulevat lapset, joilla tasapainoisen kasvun perusedellytykset – turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet – ovat pahoin häiriintyneet. Ilman huoltajaa tulleiden lasten suojeleminen kaikenlaiselta hyväksikäytöltä, heidän kehittyisensä turvaaminen lapsen omien edellytysten ja taipumusten mukaisesti sekä heidän kuulemisensa heitä koskevissa päätöksissä asettaa jatkuvasti uusia haasteita maahanmuuttoon liittyvien kielteisten ilmiöiden lisääntyessä ja monimutkaistuessa. Ongelmien ratkaiseminen edellyttää monikanallista yhteistyötä.

Suojelua hakevat lapset eivät ole pelkästään uhreja. Pakolaisten ja maahanmuuttajien taidot ja osaaminen sekä henkinen potentiaali tulee saada käyttöön heidän itsensä ja myös yhteiskunnan hyväksi. Monien maahanmuuttajalasten ja -nuorten ylikansalliset verkostot ja siteet luovat heille ylikansallisen identiteetin. Heillä voi olla paljon annettavaa suomalaiselle yhteiskunnalle, jos heille annetaan siihen mahdollisuus.

Edellä mainituista syistä

- yhteiskunnallista arvokeskustelua tulee käynnistää kulttuuristen stereotyyppien purkamiseksi.
- Maahanmuuttajalasten hyvinvointia tulee seurata. Käytössä tulee olla ajantasais-

ta tietoa siitä, toteutuvatko etnisten vähemmistöjen lasten oikeudet yhdenvertaisesti. Tiedon pohjalta on tehtävä tarvittavat päätökset resurssien varmistamiseksi kotoutumisen tukemisessa.

■ Jo kotouttamisen yhteydessä lapsia ja perheitä tulee informoida suomalaisen lapsilainsäädännön periaatteista sekä palvelujärjestelmämme toiminnasta ja auttamismahdollisuuksista.

Lisäksi

- Suomen tulee edistää maahanmuuttajalasten ja kansainvälistä suojelua hakevien lasten oikeuksia erityisesti EU:n tasolla mutta myös kansainvälisillä foorumeilla.
- Suomen tulee esitellä ja suositella omia hyviä käytäntöjään muille EU:n jäsenmaille.

Alueellinen ja taloudellinen eriarvoistuminen uhkaa lasten hyvinvointia

Perheillä – lapsista puhumattakaan – on hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa eriarvoistumiskehityksen syihin ja seurauksiin muutoin kuin äänestämällä. Tämä on haaste lastensuojelujärjestöjen edunvalvontatyölle.

Harjoitetulla työllisyys-, asunto-, kaavoitus- ja aluepolitiikalla on aina vaikutuksensa myös lapsiin. Tämän vuoksi lasten hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää myös toimivaa aluepolitiikkaa, kaavoitus- ja asuntopolitiikkaa sekä työllisyyspolitiikkaa. Em. päätösten arviointia myös lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta tulee kehittää.

Maaltamuutto aiheuttaa suuria paineita palvelutuotannolle niin muuttotappiokunnissa kuin kasvukeskuksissakin. Nykyiselläänkään eivät esim. lasten ja nuorten psykososiaaliset palvelut kykene vastaamaan lasten yhä vaikeampiin ja monimutkaistuviin ongelmiin. Sektoroitunut ja pirstaloitunut palvelujärjes-

telmä ei omaa yhteistä näkemystä lasten ja perheiden tukemisesta tai heitä kohtaavien ongelmien ratkaisemisesta, minkä vuoksi toimijoiden yhteistyön puute estää lapsen/perheen tarpeista lähtevän yhteistyön.

- Vaaditaan laajaa moniammatillista ja monitoimijaista yhteistyötä sekä valtionhallinnon tasolla että paikallisesti (esimerkkinä Harava-hanke, www.lskl.fi), jotta palveluita kyetään kehittämään ja tuottamaan asiakkaan tarpeita vastaavasti, mutta myös tehokkaasti ja taloudellisesti.
- Kuntien valtionosuusjärjestelmää tulee kehittää siten, että hyvinvointipalvelut voidaan turvata myös muuttotappiokunnissa sekä taloudellisesti taantuvilla alueilla. Kaupunkien eriytymiskehitykseen tulee vaikuttaa mm. kaavoituksella ja kohentamalla ongelmallisia asuinalueita.

Mielekäs työ ja tasapainoinen perhe-elämä mahdollistavat lapsiperheiden elämänlaadun ja hyvinvoinnin

Lasten ja perheiden kannalta keskeiset tulevaisuuden haasteet liittyvät toisaalta työllisyystilanteeseen, toisaalta mahdollisuuksiin perhe- ja työelämän nykyistä parempaan yhteensovittamiseen. Mielekäs työ, jossa työntekijöiden hyvinvointi on varmistettu, on tärkeää myös lapsiperheiden elämänlaadulle. Pitkäaikaistyöttömyyden kierre on saatava katkaistuksi.

Lapsen turvallisen elämän ja tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää on vanhempien/vanhemman läsnäolo ja hänen kanssaan vietetty aika. Perhe- ja työelämän yhteensovittaminen mielekkääksi, myös lasten tarpeet huomioon ottavaksi kokonaisuudeksi on ensisijaisesti työyhteisöjen vastuulla.

- Valtiovallan ja poliittisten päättäjien vastuulla on yritysten ja työmarkkinaosapuolten kannustaminen em. ratkaisuihin mm. tulopoliittisissa neuvotteluissa samoin kuin

lainsäädännöllisten edellytysten luominen perhe- ja työelämän yhteensovittamiselle.

- Lastensuojelujärjestöjen vaikuttajatoiminnassa perhe- ja työelämän tasapainoisen yhteensovittamisen kysymyksiä pidetään jatkuvasti esillä. Tämän lisäksi järjestöt pyrkivät sellaiseen asenteelliseen kulttuuriseen muutokseen, jossa lapsen ja perheen arvostus on yhteiskunnassa vähintään yhtä korkea kuin työelämässä menestymisenkin.

- Yrityksiltä perhe- ja työelämän yhteensovittaminen vaatii myös taloudellisia uhrauksia. Yrityksissä työntekijöiden perhe-elämään kannustaminen tulee kuitenkin nähdä yrityksen terveen hoidon perustana, tuotantotekijänä ja eettisenä kysymyksenä yhtälailla kuten esim. ympäristöarvotkin.

Lastensuojelujärjestöjen toimintamahdollisuudet tulee turvata

Lastensuojelujärjestöt tarjoavat lapsille ja perheille merkittävän osallisuuden ja kohtaamisen areenan sekä vertaistuen ja vapaaehtoistyön kanavan. Tämän lisäksi järjestöjen merkitys sekä edunvalvonnassa että palvelutuotannossa tulee kasvamaan.

RAY:n tuottoa tarvitaan mahdollistamaan lastensuojelujärjestöjen (ja muiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen) työ lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Järjestöjen toiminta on ensiarvoisen tärkeää julkisten palvelujen täydentäjänä, uusien palvelujen kokeilu- ja kehittämistyössä sekä nopean reagoinnin mahdollistajana.

- RAY:n tuotto tulee jakaa sosiaali- ja terveysjärjestöille, eikä RAY:n arpajaisveroa tule jatkossa korottaa. Yleishyödyllisyys on omiaan vahvistamaan myös RAY:n yksinoikeuden perusteita. Yksinoikeuden perusteet sen sijaan heikkenevät, mikäli yhä suurempi osuus tuotosta ohjautuu jatkuvasti valtiontalouden yleiskatteeseen.

- Kehittämistoiminnan suunnitelmallisuutta ja yhteistyötä tulee lisätä kanavoimalla myös valtion rahoitusta RAY-avusteisiin hankkeisiin.

- Järjestöjen ja kuntien kumppanuuteen perustuvan kehittämistoiminnan tulee olla pitkäjänteistä ja laajoja kehittämishankkeita priorisoivaa.

Rahapelaamiseen liittyy myös eettisiä ongelmia sosiaalisten ja taloudellisten haittojen muodossa. Rahapelaamiseen liittyvien haittojen ehkäiseminen on keskeinen osa suomalaisten rahapeliyhteisöjen vastuullista toimintatapaa. Rahapeliyhteisöjen yhteistyö ongelmien ehkäisemiseksi on tärkeää, minkä lisäksi tulee

- laatia rahapelihaittojen ehkäisyohjelma, jossa erityistä huomiota kiinnitetään lasten ja nuorten suojeluun mm. asettamalla ikäraajat kaikkiin rahapeleihin,
- noudattaa vastuullisuutta rahapelien mainonnassa.

21

Lapsen puolesta puhuvien tahojen keskeisten viestien tulee olla samansuuntaisia

Yhteiskunnallinen arvoilmapiiri vaikuttaa myös lapsuuden arvostamiseen ja sitä kautta lasten asemaan yhteiskunnassa. Lastensuojelun toimijoiden on reagoitava siihen, millainen yhteisöllinen ajattelutapa lasten asemasta ja oikeuksista vallitsee ja vaikutettava siihen, että arvoilmasto on lapsimyönteinen. Lapsen etua ja osallisuutta ajavien tahojen on vaikutettava poliittiseen päätöksentekoon lapsen tapapainoisen ja turvallisen kasvun turvaami-

seksi ja kehitystä haittaavien ilmiöiden torjumiseksi. Yhteiskuntakehitykseen vaikuttaminen edellyttää toimijoilta vahvaa sitoutumista välitettävänä olevaan sanomaan ja sanoman samansuuntaisuutta linjakysymyksissä. Lisäksi eri toimijoiden on yhdessä yhteiskunnallisten ja poliittisten toimijoiden kanssa sitouduttava osallisuuteen ja kumppanuuteen ja toimittava näiden periaatteiden pohjalta.

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

Tämä on Lapsen Maailma -lehden 4/2005 eripainos. Painopaikka IS-Print, Iisalmi.

Armfeltintie 1

00150 Helsinki

puh: (09) 329 6011

toimisto@lskl.fi

www.lskl.fi

